

JAN PRŮCHA, JAROSLAV VETEŠKA

ANDRA- GOGICKÝ SLOVNÍK

• Assessment Centre (AC) • asynchronní výuka • atestace • audiovizuální didaktické prostředky • audio
toda • autobiografie • autoevaluace • autoevaluace škol • autonomie školy • autoregulace učení • autoreg
ní • autorita • axiologie • bakalář • bakalářské studium • bakalářský studijní program • bakalářský titul • l
lávání dospělých • baterie testů / testová baterie • behaviorální vědy • behaviorismus • benchmarking •
va teorie • bezděčné učení • bezplatné vzdělání • bibliografie • Bílá kniha • bilingvismus • bilingvní škol
vzdělávání • biodromální přístup ve vzdělávání (vývojový integrální přístup k člověku) • biografická m
ded learning • bloková výuka • Bloomova taxonomie • Boloňská deklarace • boloňský proces • bossing
va teorie kulturního kapitálu • brains • writing • burnout efekt • CEDEFOP
ní učení/vzdělávání • centralizovaný styl řízení • centrum hodnocení • Centrum pro studium vysokého š
(CSVŠ) • CERMAT • certifikace • cíle vzdělávání • cíle vzdělávání dospělých • cílové skupiny ve vzděl
lých • cílové skupiny v podnikovém vzdělávání • církevní školy • citační analýza • cizí jazyk • CLIL • Co
gram • CONFITEA (International Conference on Adult Education) • curriculum vitae (CV) • evičení • ey
rentní vzdělávání • cyklus • cvičná škola • čas pro vzdělávání • časopisy o rozvoji lidských zdrojů • čas

JAN PRŮCHA, JAROSLAV VETEŠKA

ANDRA- GOGICKÝ

SLOVNÍK

• autoregulace učení • autoregulované učení • autorita • axiologie • bakalář • bakalářské studium • bakalářský studijní program • bakalářský titul • bariéry vzdělávání dospělých • baterie testů / testová baterie • behaviorální vědy • behaviorismus • benchmarking • Bernsteinova teorie • bezděčné učení • bezplatné vzdělání • bibliografie • Bílá kniha • bilingvismus • bilingvní školy • bilingvní vzdělávání • biodromální přístup ve vzdělávání (vývojový integrální přístup k člověku) • biografická metoda • blended learning • bloková výuka • Bloomova taxonomie • Boloňská deklarace • boloňský proces • bossing • Bourdieuova teorie kulturního kapitálu • brainstorming • brainwashing • brainwriting • celoživotní učení/vzdělávání • centralizovaný styl řízení • centrum hodnocení • Centrum pro studium vysokého školství, v. i. (CSVŠ) • CERMAT • certifikace • cíle vzdělávání • cíle vzdělávání dospělých • cílové skupiny ve vzdělávání dospělých • cílové skupiny v podnikovém vzdělávání • církevní školy • citační analýza • cizí jazyk • CLIL • Comenius program • CONFITEA (International Conference on Adult Education) • konferenční učení (CUE) • řízení vzdělávání (management of learning)

 GRADA®

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována ani šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

prof. PhDr. Jan Průcha, DrSc., Dr.h.c.
doc. PhDr. Jaroslav Veteška, Ph.D.

ANDRAGOGICKÝ SLOVNÍK

TIRÁŽ TIŠTĚNÉ PUBLIKACE:

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, 170 00 Praha 7
tel.: +420 234 264 401, fax: +420 234 264 400
www.grada.cz
jako svou 4910. publikaci

Odpovědná redaktorka Jana J. Kubínová
Sazba a zlom Antonín Plicka
Návrh a zpracování obálky Antonín Plicka
Počet stran 296
Vydání 1., 2012
Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s.

© Grada Publishing, a.s., 2012

ISBN 978-80-247-3960-1

ELEKTRONICKÉ PUBLIKACE:

ISBN 978-80-247-8182-2 (ve formátu PDF)
ISBN 978-80-247-8183-9 (ve formátu EPUB)

Obsah

Předmluva	7
Hlavní použitá literatura	9
Seznam zkratek	11
Heslář	13
Významné publikace české a slovenské andragogiky (1990–2011)	289

Předmluva

Účel slovníku

Andragogika jako obor teorie a praxe zabývající se vzděláváním dospělých má v současné společnosti stále rostoucí význam. To se projevuje i v České republice v několika ohledech: Zvyšují se počty lidí, kteří po ukončení svého formálního (školního) vzdělávání dále rozvíjejí své znalosti a kompetence v různých formách profesního nebo zájmového vzdělávání, studují při zaměstnání, absolvují rekvalifikační kurzy a odborná školení apod. V souvislosti s tím se rozvíjí také andragogika jako vědecká disciplína a na některých vysokých školách se připravují specialisté pro andragogickou teorii a její aplikace.

Jako v každém prudce se rozvíjejícím oboru i v andragogice se rozrůstá počet odborných pojmů a termínů, které se k nám dostávají často prostřednictvím angličtiny. Potíž je v tom, že česká terminologie andragogiky se uplatňuje dosti živelně a nepřehledně a objevují se termíny, jejichž obsah není zcela jasný a obecně přijímaný. K přehlednosti a významové ujasněnosti termínů slouží v jednotlivých oborech vědy a praxe terminologické slovníky. Má je vytvořeny pedagogika a psychologie (viz přehled zdrojů níže), avšak andragogika dosud nikoliv. K eliminaci tohoto nedostatku má přispívat tento slovník.

Andragogický slovník pokrývá výběrově nejdůležitější terminologii obecné andragogické teorie a androdidaktiky a také souvisejících oborů, jako je řízení lidských zdrojů a teorie organizace. Protože andragogika má mnoho společných termínů s pedagogikou, jsou ve slovníku zahrnuty také některé relevantní termíny pedagogické. Totéž se týká psychologie, jež je pro andragogiku stejně důležitá, zejména pokud jde o teorii a praxi lidského učení. Výklad některých termínů se soustřeďuje na významy spojené s andragogikou a příbuznými obory.

Konstrukce slovníku

Slovník obsahuje více než tisíc hesel, která mají tuto strukturu:

- U každého hesla je podán stručný výklad jeho významu, případně několika existujících významů. Některé termíny nemají ustálenou českou podobu, respektive se vyskytují ve dvou či více ekvivalentech, například **společnost vědění** / **znalostní společnost** aj., což je ve slovníku zachyceno. Také se vyskytují ter-

míny, které nemají české ekvivalenty, a tudíž se používají jen v anglické verzi, například **e-learning**, **diverzity management** aj.

- Jednotlivé termíny spolu více či méně obsahově souvisejí. Proto je na konci každého hesla připojen odkaz na souvztažná jiná hesla slovníku a je vyznačen šípkou a kurzivou. Například u hesla: **neformální vzdělávání** → formální vzdělávání, informální učení, podnikové vzdělávání, zájmové vzdělávání apod.
- U většiny hesel je připojen bibliografický údaj na jednu či více publikací (českých a/nebo slovenských), v nichž je problematika příslušného hesla zkoumána či podrobněji vymezována. Je samozřejmé, že v naprosté většině jde o výběr z literatury, která je mnohdy mnohem početnější.
- Na konci slovníku je připojen přehled Významné publikace české a slovenské andragogiky (1991–2011). Má sloužit čtenářům k základní orientaci v současné literatuře české a slovenské andragogiky.

Použití zdroje

Při výběru hesel a definování významu jednotlivých pojmů se autoři opírali především o četné andragogické publikace (knižní a časopisecké). Kromě toho bylo přihlédnuto i k termínům a definicím v některých oborových slovnících a encyklopediích (viz Hlavní použitá literatura).

* * *

Tato práce je u nás prvním pokusem o vypracování souborného výkladového slovníku andragogických termínů. Přitom je nutno brát v úvahu, že terminologie andragogiky se jak v zahraničí, tak u nás neustále rozrůstá, takže zachytit ji v úplnosti je nemožné. Autoři budou vděční uživatelům slovníku za upozornění na případné nepřesnosti či na důležitá hesla, jež by měla být do slovníku také zahrnuta.

Za posouzení rukopisu slovníku vyjadřujeme poděkování paní prof. Miladě Ra-
bušicové z Ústavu pedagogických věd Filozofické fakulty Masarykovy univerzity
v Brně. Dále děkujeme kolegům dr. Michaele Tureckiové, doc. Milanu Benešovi
a doc. Jaroslavu Mužíkovi za jejich připomínky.

Uživatelům Andragogického slovníku přejeme, aby jim naše dílo bylo prospěšnou
pomůckou při studiu, zkoumání a plánování tak důležité součásti života lidské
společnosti, jakou je vzdělávání dospělých.

Jan Průcha a Jaroslav Veteška

Hlavní použitá literatura

- ARMSTRONG, Michael. *Řízení lidských zdrojů*. 10. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007 (dotisk 2010). 800 s.
- BENEŠ, Milan. *Andragogika*. Praha: Grada Publishing, 2008. 136 s.
- HARTL, Pavel – HARTLOVÁ, Helena. *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál, 2010. 800 s.
- JARVIS, Peter. *International Dictionary of Adult and Continuing Education*. London: Kogan Page, 2002. 202 p.
- KOUBEK, Josef. *Řízení lidských zdrojů. Základy moderní personalistiky*. 4. vyd. Praha: Management Press, 2009. 400 s.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Encyklopedie obecné psychologie*. Praha: Academia, 1997. 439 s.
- PALÁN, Zdeněk. *Výkladový slovník. Lidské zdroje*. Praha: Academia, 2002. 282 s.
- PALÁN, Zdeněk – LANGER, Tomáš. *Základy andragogiky*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2008. 184 s.
- PRŮCHA, Jan (ed.). *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009. 936 s.
- PRŮCHA, Jan – WALTEROVÁ, Eliška – MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 6., aktualiz. vyd., Praha: Portál, 2009. 395 s.
- ŠVEC, Štefan. *Základné pojmy v pedagogike a andragogike*. 2., rozšir. a dopln. vyd., Bratislava: IRIS, 2002. 318 s.
- URBAN, Jan. *Výkladový slovník řízení lidských zdrojů*. Praha: ASPI, 2004. 208 s.

Seznam zkratk

BSC	Balanced Scorecard
CBA	Competency Based Approach (přístup podle kompetencí)
CBM	Competency Based Management (řízení podle kompetencí)
CBT	Computer Based Training (učení založené na elektronické bázi)
CŽU	celoživotní učení
EU	Evropská unie
HDP	hrubý domácí produkt
HR	Human Resources
KTP	Kartotéka typových pozic
MBC	Management by Competencies
MBO	Management by Objectives (řízení podle cílů)
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MV	Ministerstvo vnitra
MZ	Ministerstvo zdravotnictví
NÚOV	Národní ústav odborného vzdělávání
NVF	Národní vzdělávací fond
NVQ	National Vocational Qualification
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OPVK	Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost
PEN	Pedagogická encyklopedie
PISA	Programme for International Student Assessment (Program pro mezinárodní hodnocení žáků/studentů)
RVP	rámcový vzdělávací program
SOŠ	střední odborná škola

SOV	střední odborné vzdělávání
ŠVP	školní vzdělávací program
TQM	Total Quality Management (Komplexní řízení jakosti)
UNESCO	Organizace spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu
ÚIV	Ústav pro informace ve vzdělávání
UJAK	Univerzita Jana Amose Komenského Praha
VOŠ	vyšší odborná škola
VŠ	vysoká škola
VÚP	Výzkumný ústav pedagogický v Praze
VÚOŠ	Výzkumný ústav odborného školství
WBI	Web Based Information (informační podpora cíleného vzdělávání na internetu; součást samoučení)
WBT	Web Based Training (vzdělávací akce distribuované na internetu; vzdělávání pomocí webových stránek)

HESLÁŘ

A

absolutorium

Závěrečná zkouška k ukončení studia na některých druhích škol a příslušné osvědčení. V České republice se realizuje jednak na *vyšších odborných školách*, jednak na *konzervatořích*. Absolutorium v konzervatoři (v úrovni ISCED 5B) je komplexní odborná zkouška, která se skládá z teoretické zkoušky v odborných předmětech, zkoušky z cizího jazyka, absolventské práce a její obhajoby, absolventského výkonu z jednoho či dvou hlavních oborů. Absolutorium ve VOŠ se skládá ze zkoušky z odborných předmětů, zkoušky z cizího jazyka a obhajoby absolventské práce. V obou druhích škol je dokladem o ukončení vzdělávání vysvědčení o absolutoriu *diplom* s označením „diplomovaný specialista“ (DiS).

→ *absolvent*

Literatura: zákon č. 561/2004 Sb.

absolvent

Subjekt, který ukončil některý druh *formálního vzdělávání* (střední, vyšší odborné, vysokoškolské vzdělávání) nebo některý typ *neformálního vzdělávání* (např. kurz *podnikového vzdělávání*, *rekvalifikační kurz*, *odborné školení* apod.). V závislosti na druhu a úrovni získaného vzdělání či *kvalifikace* dostávají absolventi odlišné doklady o absolvování, zejména certifikáty, vysvědčení, *akademické tituly* aj. Podle toho se také absolventi jednotlivých druhů škol rozdílně uplatňují na trhu práce.

→ *absolutorium*

Literatura: Úlovcová, H. – Vojtěch, J.: *Absolventi škol na trhu práce*. PEN, 2009, s. 390–395.

absolvent vysoké školy

Subjekt, který řádně absolvoval studium v příslušném studijním programu na *vyso-*

ké škole a obdržel vysokoškolský *diplom* a vysvědčení o státní závěrečné zkoušce. Podle typu vysoké školy získávají tito absolventi odlišné *akademické tituly*. Počty absolventů vysokých škol v České republice se během posledních let neustále zvyšují, jsou ale rozdílné podle oborů studia. V roce 2010 činil počet absolventů všech vysokých škol v České republice v různých formách studia celkem 81 672 osob, z toho ve veřejných vysokých školách 69 647 a v soukromých vysokých školách 12 022 osob (14,7 %).

→ *terciární vzdělávání*, *vysokoškolské studium*, *vysokoškolské vzdělání*

Literatura: databáze ÚIV

absolventi škol na trhu práce

Ve všech ekonomicky vyspělých zemích včetně České republiky se vyskytuje shodný socioekonomický obraz: Čím vyšší je dosažená *vzdělanostní úroveň* absolventů škol, tím lepší jsou šance k uplatnění na *trhu práce*. Tudiž absolventi vysokých škol vykazují nižší míru nezaměstnanosti než absolventi středních škol (ovšem odlišně podle oboru studia) a nejvyšší míra nezaměstnanosti se projevuje u absolventů jen s úrovní základního vzdělání, respektive bez vyučení. Vzhledem k tomu, že v České republice tvoří absolventi středních škol (tj. s úrovní vzdělání ISCED 3–4) většinu (86 %) v populaci mladých pracovních sil (ve věku 15–24 let), soustřeďují se různé analýzy zaměstnanosti právě na tuto skupinu. Počet nezaměstnaných absolventů podle evidence úřadů práce v posledních letech ukazuje tabulka na následující stránce (v %). Ve srovnání se situací v celé Evropské unii je míra nezaměstnanosti absolventů škol v České republice mírně pod průměrem zemí EU a až do poloviny roku 2008 dokonce nezaměstnanost klesala. Avšak tento příznivý vývoj se v důsledku prohlubující se ekonomické krize

Skupina absolventů podle úrovně vzdělání	2002	2005	2010	2011
Sřední s výučním listem	23,8	15,7	15,6	15,3
Sřední odborné s maturitou	20,8	10,1	8,3	8,9
Vyšší odborné	9,9	8,2	6,2	6,9
Vysokoškolské magisterské	N	N	4,3	4,7

Pramen: Databáze ISA (2011); N = údaje neuvedeny

postupně zhoršuje, i když se objevuje jeden pozitivní trend: Řemeslníci, kvalifikovaní dělníci a technici se uplatňují poměrně dobře. Celkově je struktura absolventů začleněných do trhu práce dosti variabilní v závislosti na profesním odvětví, regionu a délce nezaměstnanosti. Analýzy uplatnění absolventů škol na trhu práce publikuje NÚOV provozující informační systém ISA (www.infoabsolvent.cz).

→ *absolvent vysoké školy*

Literatura: Burdová, J. a kol.: *Uplatnění absolventů škol na trhu práce – 2010*. Praha, NÚOV, 2011; Burdová, J. – Chamoutová, D.: *Nezaměstnanost absolventů škol se středním a vyšším odborným vzděláním – 2011*. Praha, NÚOV, 2011.

adaptabilita

Schopnost jedince přizpůsobit se vnějšmu přírodnímu i sociálnímu prostředí. Nedostatečná nebo snížená adaptabilita může vést k psychosomatickým symptomům, nejvíce neurotickým. Proto jsou neurotické poruchy někdy považovány za poruchy adaptace.

→ *adaptace, adaptační proces*

adaptace

(1) Evoluční proces, při kterém se daný organismus (druh) přizpůsobuje vnějším podmínkám, v nichž žije. Přizpůsobování probíhá prostřednictvím morfologických, fyziologických a etologických změn, které organismu nebo celé populaci umožňují přežít (být funkční a reprodukcí). Díky adaptaci umožněné přirozeným výběrem

vznikají účelné obecné vlastnosti (dědičnost). Na fyziologické úrovni se organismus přizpůsobuje prostřednictvím reflexů a homeostatických procesů. Z tohoto hlediska se jedná o asimilaci (splynutí) a akomodaci (přizpůsobení) receptorů s prostředím. (2) Z psychologického a sociologického hlediska zahrnuje přizpůsobení se chování, myšlení, emocím, vnímání, normám a postojům dané společnosti. (3) Proces postupného přizpůsobování se jedince sociálnímu okolí a podmínkám. Rozlišuje se adaptace pasivní (akomodace) a aktivní. Při nesprávné nebo nevhodné adaptaci (nepřizpůsobení) jedinec žije se svým okolím v napětí a v konfliktech (maladaptace). (4) Kulturní adaptace je specificky lidský způsob přetváření světa prostřednictvím výroby artefaktů, vytvářením sociokulturních regulativů a akumulací idejí.

→ *adaptabilita, adaptační proces*

adaptační proces

(1) Proces, ve kterém se jedinec přizpůsobuje měnícímu se sociálnímu prostředí a rozmanitým, zejména profesním (pracovním) situacím. (2) V oblasti řízení lidských zdrojů se jedná o snahu jedince vyrovnávat se s novým pracovním prostředím. Cílem adaptačního procesu je co nejrychlejší zařazení (zapracování) pracovníka, aby mohl uplatnit své znalosti, schopnosti a dovednosti. Proces adaptace musí být formalizován a řízen, zpravidla přímým nadřazeným nebo personálním útvarům, sníží se tak riziko adaptačního

stresu, který je vyvolán reakcí na nové pracovní prostředí a situace. Další výhodou je rychlejší zapojení pracovníka do pracovního týmu a rychlejší dosažení adekvátního pracovního výkonu. V rámci adaptace dochází k orientaci pracovníka, tj. k obecnému seznámení se s firmou, firemní kulturou a etickým kodexem, vnitřními předpisy a podmínkami výkonu práce. Orientace zkracuje dobu adaptace nového pracovníka. U některých pozic je vhodné připravit adaptační plán, který přesně stanoví obsah a délku adaptace. Nejeфекtivnější metoda seznámení nového pracovníka s organizací v rámci procesu jeho adaptace na nové pracoviště je tzv. rotace práce.

→ *adaptace, adaptabilita*

adicionální vzdělávání

→ *doplňkové vzdělávání*

adiktologie

Věda zabývající se etiologií, prevencí, léčbou a výzkumem závislostí na návykových látkách. Adiktologie je rovněž samostatný studijní obor na VŠ. Odborné aktivity koordinuje zejména Centrum adiktologie, pracoviště Psychiatrické kliniky 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze a VFN v Praze. Zaměřuje se na výzkum užívání návykových látek a činností, jež mohou vést k vytvoření závislého chování, a na výzkum a vývoj nových přístupů v prevenci, léčbě a sociální reintegraci postižených. Na státní úrovni je řešena tzv. drogovou politikou, která se zabývá formami sociální kontroly chování jedinců nebo určitých skupin společnosti. Její podobu implikuje a formuje to, jak společnost vnímá a reaguje na problematiku užívání *drog* (z pohledu lékařského, morálního, sociálního, kriminálního i z pohledu veřejného zdraví), tj. jak se společnost dívá na měkké a tvrdé drogy, na jejich užívání a na jejich uži-

vatele. Primární drogovou prevencí mohou zajišťovat školy, které jsou vhodným prostředím pro osvětu a prevenci užívání alkoholu, tabáku i nelegálních drog.

→ *droga, drogová závislost*

adolescence

Období dospívání jedince, v němž se uskutečňují mentální a tělesné změny vyznačující přechod od dětství do dospělého věku. Ve vývojové psychologii není jednotné vymezení počátku a ukončení adolescence. Langmeier a Krejčířová (2006) člení dospívání na období pubescence (zhruba 11–15 let) a adolescence (zhruba 15–22 let), s velkými interindividuálními rozdíly. Z pedagogického a andragogického hlediska je adolescence významné období vzhledem k tomu, že většina mladých lidí na jeho počátku ukončuje povinnou školní docházku a volí si další *vzdělávací dráhu*. S tím jsou spojeny problémy týkající se volby oboru studia, volby povolání aj. Literatura: Langmeier, J. – Krejčířová, D.: *Vývojová psychologie*. 2. aktual. vyd., Praha, Grada Publishing, 2006; Trhlíková, J.: *Populace českých středoškoláků a jejich vzdělávání*. PEN, 2009, s. 366–372.

Adult Learning Documentation and Information Network (ALADIN)

Nabízí přístup k asi devadesáti informačním a dokumentačním službám s cílem umožnit jedincům získat co nejvíce informací a dokumentace z oblasti vzdělávání dospělých, a zejména zpřístupnit ty materiály, které nejsou dostupné na internetu. Aktivita vznikla v roce 1997 v Hamburgu v rámci 5. CONFINTEA. ALADIN koordinuje UNESCO – Institute for Lifelong Learning (UIL).

Adult Learning Information Centre Europe (ALICE)

Evropské informační centrum pro vzdělávání dospělých spravuje databázi s infor-